

Inleiding

Supranationale arbeidsverhoudingen

Bestaat er zoiets als een Europees stelsel van arbeidsverhoudingen? Het antwoord op deze vraag was lange tijd meer theorie dan serieus te nemen werkelijkheid. In de hand- en leerboeken over de arbeidsverhoudingen is meestal slechts een bescheiden paragraaf aan Europa gewijd. Voor zover aandacht besteed wordt aan supranationale instituties volstaat men vaak met een opsomming van op internationaal niveau bestaande organisaties van werkgevers en werknemers. Voor het overige houdt de leer van de arbeidsverhoudingen zich — even afgezien van incidentele pogingen tot onderlinge vergelijking van nationale stelsels — bezig met het eigen, nationale systeem en de ontwikkelingen, zoals decentralisatie en verschuivingen in de machtsverdeling tussen sociale partners, die daarbinnen worden waargenomen.

Op zich is dit niet zo onbegrijpelijk. Weliswaar zijn de drie actrices van het systeem van arbeidsverhoudingen sinds jaar en dag nadrukkelijk op Europees niveau aanwezig, maar van een samenhangend systeem kon met de beste wil van de wereld geen sprake zijn. Een systeemideologie, in de zin van 'common set of ideas', was ver te zoeken. Degenen, die namens hun organisaties werden afgevaardigd naar internationale vormen van bipartite of tripartite overleg, werden in eigen kring dan ook meestal beschouwd als een wat excentriek soort reislustigen, die zich na terugkomst maar weer zo snel mogelijk met de écht belangrijke zaken moesten bezighouden.

Voor zover er op Europees niveau regels tot stand kwamen hadden die vooral betrekking op economische integratie en samenwerking. De concrete werksituatie werd nagenoeg ongemoeid gelaten. Een technische, economische en politieke context was, voor zover aanwezig, fragmentarisch en diffuus. Met andere woorden: er zou nog een lange weg afgelegd moeten worden, alvorens via het

ontstaan van supranationale arbeidsverhoudingen een nieuw en volwaardig hoofdstuk aan de beschrijving van de verschillende nationale stelsels kon worden toegevoegd. In het wenkend perspectief van het magisch jaartal 1992 lijkt hierin nu een kentering op te treden.

Deze kentering is gemarkeerd met de ondertekening van de Europese Akte door de lidstaten begin 1986. Hierdoor konden besluiten ter verwezenlijking van één interne markt bij meerderheid in plaats van bij unanimité genomen worden en werd de positie van de Europese besluitvormende organen aanmerkelijk versterkt. De bouwstenen voor een versnelde Europese integratie werden aangedragen in het witboek van de Europese Commissie 'Voltooiing van de interne markt'. Daarin werd een programma met zo'n 300 richtlijnen, met name toegespitst op opheffing van fysieke, technische en fiscale barrières, te realiseren vóór 1993, aangeboden.

Inmiddels zijn de verwachtingen hooggespannen. De zogenaamde Cecchinagroep becijferde o.a. een besparing van 500 miljard gulden, ca. 5% van het Gemeenschaps-BNP, als gevolg van de opheffing van de binnengrenzen, en op termijn een toename van de Europese werkgelegenheid met een 2 miljoen arbeidsplaatsen.

In het verdrag van Rome was destijds al de relatie gelegd tussen de economische en de sociale integratie van Europa. Van daaruit was in de loop der jaren al het een en ander gebeurd ten behoeve van de harmonisatie op sociaal gebied. Door de intensivering van het streven naar Europese eenwording is ook de discussie over de sociale dimensie van Europa in een stroomversnelling geraakt. De sociale dialoog, zoals eerder tot uiting komend in het Economisch en Sociaal Comité en de sinds 1970 georganiseerde tripartite conferenties, kreeg door de resultaten van het overleg op 12 november 1985 te Val Duchesse een nieuw gewicht. De betekenis van de sociale dimensie en van de verster-

* Dr. C.J. Vos is lid van de redactie van het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken.

king van de sociale dialoog werd nog eens onderstreept door de Europese Raad van juni 1988 te Hannover en tijdens de bijeenkomst van de ministers van sociale zaken op 19 en 20 september 1988 te Athene. Kennelijk bestaat in brede kring de politieke wil verder te bouwen aan een Europa met een aanvaardbaar sociaal gezicht. De mate waarin het Europese (zelf-)bewustzijn is gegroeid, wordt nog eens onderstreept door een in 1988 verschenen interim-rapport van een ambtelijke EG-werkgroep, 'The Social Dimension of the Internal Market'. In dit rapport wordt (o.a.) welbewust de koers uitgezet naar een 'European industrial relations system', wordt gepreludeerd op de totstandkoming van Euro-cao's (waartoe art. 118B van de Europese Akte een opening biedt) en wordt de instelling van een Europees forum ter behandeling van sociale vraagstukken (een soort Euro-SER) bepleit.

Deze ontwikkelingsschets is maar een kleine bloemlezing uit de omvangrijke berichtgeving over 1992 van de laatste tijd. Hiermee zij onderstreept, dat een ontwikkelingsproces is ingezet, waardoor een Europese technische, economische en politieke context in toenemende mate gestalte zal krijgen. In eerste instantie krijgen de multinationale ondernemingen te maken met (interne) arbeidsverhoudingen op Europees niveau. Naar de mate waarin de interne markt verder wordt voltooid, zullen vervolgens de op die markt operende ondernemingen hun 'strategic choices' steeds meer binnen een Europees krachtenveld dienen te maken. Uiteindelijk zal een omslagpunt in de ontwikkelingsgang worden bereikt, waarop de concrete werksituatie in overwegende mate vanuit supranationale regelgeving beïnvloed zal worden.

Is dit ook het moment, waarop de variatie in nationale stelsels zal zijn teruggebracht tot één supranationaal systeem van arbeidsverhoudingen met regionale verbijzonderingen? Het is nog maar de vraag of de integratie zo ver zal (kunnen) gaan. Het harmonisatieproces is bovendien lang niet altijd duidelijk zichtbaar, aangezien het de EG-praktijk is de eigen richtlijnen te doen incorporeren in de nationale regelgeving. Niettemin beginnen zich in dit stadium wat contouren van een Europees stelsel af te tekenen. Met name het accent op de sociale dialoog, de behoefte aan een Europees platform voor sociale vraagstukken en de wens de sociale dialoog uit te breiden naar sectorniveau duiden op een (neo-)corporatistische vormgeving, die voor ons land niet geheel onbekend mag zijn. In die context zal het interessant zijn te bezien welke effecten de integratie kan hebben op de machtsverhoudingen tussen de sociale partners. De relatief lage organisatiegraad in landen als Nederland, Frankrijk en Spanje zou in Europees verband wel eens gecompenseerd kunnen worden met behulp van de aanmerkelijk hogere organisatiegraad in bijvoorbeeld Duitsland, Italië, België en Denemarken.

Op het moment, waarop zoiets écht gewicht in de schaal zal leggen, zijn we de grens van 1992 waarschijnlijk al weer een eindweegs gepasseerd. Dan zal ook het tijdstip zijn aangebroken, waarop aan de beschrijving van de verschillende nationale stelsels inderdaad een volwaardig Europees hoofdstuk kan worden toegevoegd, uitmondend in een leer van de arbeidsverhoudingen met een Europees gezicht. Het wachten is nog op een Europese school, die om te beginnen op basis van internationaal vergelijkend onderzoek een brug zal slaan naar de wetenschapsbeoefening van morgen of overmorgen. Wie neemt het voortouw?